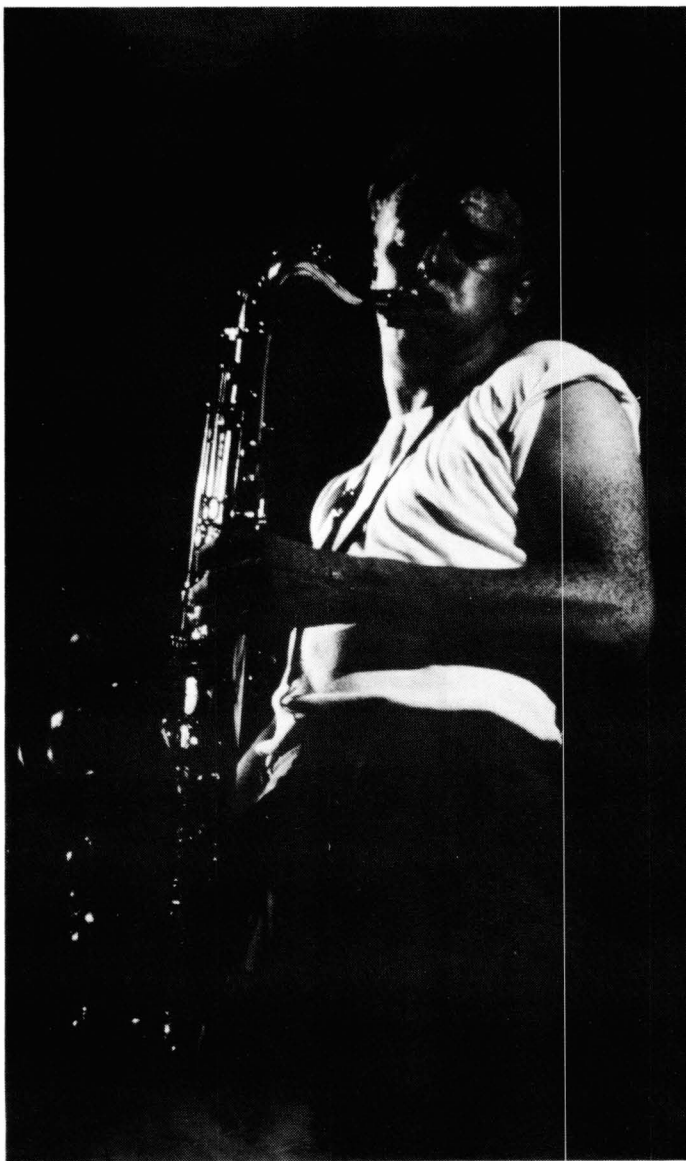

BREU HISTÒRIA MUSICAL DE LES ILLES BALEARS

per JOAN MARIA THOMAS I SABATER
i JOAN PARETS I SERRA

No tenim fins ara, sobre la música a les Illes Balears, notícies anteriors a la conquesta pel Rei En Jaume I en el segle XIII. A la segona meitat d'aquesta centúria aparegué Ramon Llull (1235-1316), el qual en el seu "*Ars Magna*", "*Arbre de Sciencia*" i "*Rethorica*", exposa idees personals referents a la música, les quals el col·loquen entre els grans teòrics medievals. L'Escola Lul·liana exercí considerable influència, especialment per la importància

que concedia al poder expressiu de la música, fins a tal punt que, segons Menéndez y Pelayo (*Historia de las ideas estéticas*, vols. II-c i IV), un dels més il·lustres lul·listes del segle XVIII, l'alemany, Salzinger, fonamentant-se en les teories lul·lianes, pogué establir a la seva obra "*Revelatio Secretorum Artis*" principis estètics precursors dels que més tard influïren directament en la reforma wagneriana a través de Schopenhauer. Adam Gottron en 1961 publicà: "*Què entén Salzinger per música lul·liana*?" A partir del segle XIV trobam referències musicals a les Consuetes de la Seu de Mallorca, a les Actes Capitulars i Municipals i als Arxius de la Real Capella de l'Almudàina i Històric del Regne. En el segle XVI, el savi canonge Mn. Antoni Llull (1502?-1582) de Manacor, entre les seves nombroses obres nos deixà un tractat de música, titulat: "*Aplicación de la música al arte oratoria*".

LA CAPELLA DE LA SEU DE MALLORCA

El dia 27 de juliol de 1472 fou nomenat mestre de cant de la Seu de Mallorca, Mn. Bernat Pirris. El cronista capitular consigna que aquest càrrec "*havia estat creat des d'antic*". El mestre tenia l'obligació d'ensenyar la música tots els dies, matí i capvespre, *als canonges, als seus familiars, a als del Bisbe, amés dels nins de cor i escolanets*. Dia 28 de febrer de l'any 1565 fou nomenat Pau Villalonga i cap a 1595 la capella es reorganitzà canònicament, amb un altre mestre músic, l'organista, el "*ducens-folles*" (entonador), 5 baixos, 5 alts, 5 contralts i els al·lots del cor. Un any després s'eregí el càrrec de Canonge "*Protector de la Música*" i a l'any 1598 es donaren normes per a proveir places. Posteriorment s'augmentaren aquestes fins a constar, l'any 1722, de 50 parts (cantadors a instruments). Entre els mestres de capella endemés de Pau Villalonga que morí a Ciutat l'any 1609 —l'únic anterior al segle XVI de qui es conserven obres en el "*Llibre d'Atril*" descobert per Mn. Antoni Pont, descrit en un breu estudi per Felip Pedrell a "*Música Sacra Hispana*" i recentment restaurat i conservat a la Seu de Mallorca— figuren en el segle XVII Guerau, Mateu Cifra (†1645), Matgí Fiol (†1698), Joan Martín (†1698) i altres. En el segle XVIII, trobam entre els músics més notables, Francesc Sarrió (1719), Sebastià Beltrán (†1727), Carles Julià (1736), autor entre altres obres, d'un ample "*Oratorio Eucharístico*" en tres jornades, el qual s'executava tres dies seguits, durant la vuitada del Corpus, i finalment En Llorenç Estada (†1810). En el segle XIX són mestres

Mn. Joan Maria Thomàs i Sabater (1896-1966), escrigué per: ANGLES, Higinio y PENA, Joaquin; *Diccionario de la Música-Labor*. Barcelona-Madrid 1945, ps. 170-173 l'article *Baleares*, resum de la nostra Història Musical. Fins ara lo únic i més complet que hem trobat. Presentam dit article traduït, actualitzat i llargament ampliat per Joan Parets i Serra. Volem al mateix temps que sigui un homenatge a Mn. Thomàs i a la seva Capella Clàssica en els seus 50 anys de fundació.

L'ESCOLANIA DE BLAVETS DE LLUC (DE 6 A 21 CANTORS)

És segurament l'Entitat musical més antiga de Mallorca que actualment encara subsisteix i de les més antigues de l'Estat espanyol. (Que recordem sols la de Montserrat li guanya en antiquitat, amb l'emperador que en diverses ocasions s'ha vist interrompuda la seva activitat degut a diverses guerres i revolucions). A l'arxiu del Santuari consta que en el segle XV ja hi havia infants que cantaven i servien a l'altar. És, però a l'any 1524, amb el Prior Gabriel Vaquer, quan es forma oficialment l'Escolania arran de la fundació de la Col·legiata pel Papa Calixte III. És una Escolania eminentment cultural, l'índex dels valors artístics no es poden valorar per les seves sortides concertants, ja que el reglament, des de la seva fundació fins ara, posa com a finalitat donar culte a la Verge diàriament, matí i vespre, en nom de tota Mallorca. Les vegades que l'escolania ha sortit del Santuari sempre han estat lligades, per un motiu o altre, a les sortides de la Verge, com fou, l'Any de la Victòria i la Clausura de la Missió de Ciutat de l'any 1950. També va anar a Ciutat amb motiu de l'Any Marià. Feu nombroses sortides a quasi tots els pobles de Mallorca quant el recorregut de la Mare-de-Déu de Lluc pelegrina. Als darrers anys, afluixant una mica el Reglament, però sens allunyar-se molt del Santuari ha donat diversos concerts a Ciutat, Manacor, Felanitx, Sóller, Lluçmajor, Pollença... L'anada a Londres pel maig de l'any 1971 fou una excepció. Allí cantaren una Missa Solemne a la Catedral de Westminster. Un concert a l'Abadia del mateix nom, a l'església de St. James de Brighton, a l'Ambaixada espanyola i altres ciutats. L'any 1981 ha anat a Barcelona i a Montserrat. No són poques les vegades que els han insistit a fer sortides artístiques. Una d'elles als EE. UU., per actuar durant un mes a vint ciutats distintes. A TVE ha actuat quatre vegades i a la TV francesa una, en un reportatge sobre la Sibil·la. Ha intervingut en diverses pel·lícules i documentals cinematogràfics filmats dins la Basílica del Santuari. Els noms dels Mestres de Capella haguts des de 1891, any que la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors es feu càrrec del Santuari, son: Gabriel Miralles i Pocoví (1855-1940), Miquel Cerdà i Cabanellas (1888-1955), Josep Nicolau i Ramis, Francesc Reynés, Josep Amengual i Mayrata, Miquel Ollers i Fullana (1906-1966), Pere Joan Matas i Bover, Rafel Juan i Mestre, i Jaume Palou i Sabater, tots ells, menys el primer, antics blavets. Fins al moment l'Escolania ha gravat tres discos de llarga duració i deu de petits. La tradició musical del Santuari és notò-

ria de segles enrera. Als segles XVII i XVIII s'hi donaven habitualment classes d'orgue. Dels mateixos segles es conserven nombroses composicions fetes per antics blavets; fins i tot partitures per a orquestra.

LA REAL CAPELLA DEL PALAU DE L'ALMUDAINA

La Real Capella del Palau de l'Almudaina rivalitzà musicalment amb la de la Seu a partir de 1730 en la qual es fallà a Roma a favor del capítol el renouar plet entre aquests i els músics. Acol·lits aquests darrers a la "Confraria de Santa Cecília dels músics" de dit Palau, Climent XIIe, en Bul·la expedida cap a 1734, els concedí importants privilegis, essent desde llavors la Real Capella un veritable llar del gremi fins a la segona meitat del segle XIX. Hi ha que destacar entre els seus mestres Joan Rossell (1737), abans mestre de la Seu de Tarragona a devers 1763 passà a Toledo a on morí l'any 1780. Després de més de mitja centúria d'interrupció, la Real Capella de l'Almudaina tornà acollir els músics. Clausurada l'any 1933, Joan Maria Thomàs l'obtingué per a la Capella Clàssica, que, després d'haver restablert el culte l'any 1936, seguí celebrant els concerts espirituals, especialment les Festes Nadalenques de la Sibil·la, inaugurades l'any 1933 sota la presidència de Manuel de Falla, les quals constitueixen un important resum de les tradicions populars. Darrerament algunes corals de Mallorca han donat concerts a l'esmentada Capella de l'Almudaina, Capella Mallorquina (1966) i altres.

El cant de la Sibil·la es conserva solament a Mallorca, cantant-se a totes les esglésies la nit del 24 de desembre, encara que allunyada de les antigues cerimònies. Des de 1967 la Capella Mallorquina, a imitació de la Capella Clàssica, i a l'església de Santa Eulàlia de Ciutat, ens ofereix la Festa de la Sibil·la.

ELS MINISTRILS I ELS TAMBORERS DE LA SALA

Altres institucions molt antigues, encara que més modestes, són Els Ministrils i Els Tamborers de la Sala de la Universitat (Ajuntament) de Ciutat. L'any 1405 es publicaven els tractats de pau i pregons importants amb trompater, xeremies, bombardes i tambors. L'any 1595 el Gran i General Consell, a instàncies de Bisbe i Capítol Catedralici, creà els cors de ministrils. Suprimit l'any 1879 i restablert de bell nou l'any 1882, actualment **33**

queda reduït a una pintoresca banda de tamborers: Els Tamborers de la Sala. El seu origen s'ha de cercar en els tamborers de les antigues milícies urbanes de Mallorca, que tots els homes útils de la Ciutat i viles estaven agrupats en companyies i solament s'incorporaven en casos d'emergència. La primera notícia documental que tenim del nomenament oficial de tamborers és de 1529. Quan fou reorganitzada la Banda, 1601, fou creada la plaça de tambor major i després la de tambor-mestre per a ensenyar. En els segles XVIII i XIX solien tocar amb tres xeremies (triple, contralt, tenora) i fagot, fragments d'En Haydn, la qual música, com veurem més endavant, va arribar a popularitzar-se. Els tocs que executen són molt antics i ben característics: el redoble que és un toc d'atenció i la marxa de comitiva; completen el repertori la marxa ordinària o militar i la lenta o fúnebre. Avui en dia actuen a les grans solemnitats, processons... Festa de l'Estendart, Sant Sebastià, Patró de Ciutat, El Corpus...

LES BANDES DE MÚSICA

Podem dir que tots els nostres pobles han tengut o tenen la seva rondalla, orquestrina o banda. A alguns tingueren la seva banda "lliberal" i "l'absolutista" havent protagonitzat anècdotes curiosíssimes. A Lluçmajor, durant la dècada dels anys 1913-1923, les bandes següents: Banda dels Propietaris (grup de propietaris conradors), Banda de la Força (partit lliberal), Banda d'Es Centre (partit Centro, maurista), Banda Socialista (partit socialista) i Banda d'En Coto (partit conservador). S'ha de destacar la gran labor que han realitzat en aquest camp els músics: Andreu Gelabert i Cano (1873-1939), arribant a unificar les bandes de Ciutat; Jaume Albertí i Ferrer (1889-1979), Bartomeu Oliver i Martí i d'altres. Se celebraren distints concursos de bandes: Sóller (1897), Sa Pobla (1919), Inca (1923), Sa Pobla (1946), Ciutat (1947)... Ciutat ha tengut les bandes: Regimiento de Mallorca (1865), Regimiento de la Reina (1865), Municipal (1879), Regimiento de Tetuán (1880), Palmesana (1894), Regimiento de Infantería Regional de Baleares n.º 1 (1896), La Mallorquina (1889), La Constancia Musical (1901), La Lira Mallorquina (1926), Cruz Roja (1930), Provincial Republicana (1933)... i ara tenim Municipal Ciutat de Palma. A la Part Forana tenim: a Porreres, La Filarmònica (1858), la més antiga de Mallorca, no professional i la de Santa Cecília (194); i les d'Alaró, Algaida, Campos del Port, Esporles, Felanitx, Inca, Lluçmajor, Manacor, Montuïri, Pollença, Santanyí, Sóller, Son Servera..., i les d'Eivissa i Menorca. El dia 4 d'octubre de 1981 i amb motiu del 125 aniversari de la fundació de La Filarmònica de Porreres es reuniren a dita Vila: Orquestra Ciutat de Palma, Banda de Música del Govern Militar de Mallorca, les bandes d'Algaida, Campos del Port, Lira Esporlerense, Unió Musical d'Inca, Lluçmajor, Manacor, Unió Artística de Muro, Montuïri, Pollença, Sant Llorenç 34 des Cardassar, Son Servera, Santanyí i Sóller.

LA MÚSICA TEATRAL

La música teatral, com per tot arreu, tengué les seves arrels a les representacions eclesiàstiques que a la Seu, sobretot, tenien molta d'importància (consuetes dels segles XIV i XV). Eren també freqüents les danses a la mateixa Basílica (1392) i als convents (1397). A partir dels segles XVI i XVII s'estengueren aquestes festes amb motiu de canonitzacions, entrades episcopals, victòries, vingudes de Reis, etc., alternant amb els balls de Cossiers, Cavalls Cotoners i Àguiles. En el segle XVIII es posà de moda com per tot l'Estat espanyol, l'oratori, italianitzat i simultàniament (1748) l'òpera, quasi sempre italiana, no solament pel repertori, sino per la formació de les companyies. Un poc anterior a n'aquesta època tenim el mallorquí d'Artà, Antoni Lliteras Carrió (1673-1747) que realitzà tota la seva tasca a la Real Capella de Madrid i és considerat com un dels més il·lustres mestres de l'escola espanyola de principis del segle XVIII. Els teatres que hem tengut són: el que se deia Corral del Hospital (1800) edificat damunt l'antiga Casa o Corral de les Comèdies (1662-1852) i posteriorment Isabel II, Teatro del Príncipe de Asturias, substituït després pel de Teatre Principal (1857); a Menorca tenim el Teatre Principal de Maó (1829) i a Eivissa el Teatre Pereyra. L'any 1902 s'inaugura el Teatre Líric, edificat al mateix lloc on abans hi havia hagut el Teatro Circo Balear. L'any 1908 es constitueix una societat que aixeca el Teatro Balear. L'any 1967 enderroquen el Teatre Líric i des de l'any 1969, gràcies a la iniciativa i l'empenyament de Marc Ferragut i Fluxà (1901-1981) que sense regatejar esforços ha duit a terme la seva gran obra. Aquesta ha esdevingut en una autèntica "catedral de música", amb unes condicions —acústiques, escèniques, luminotècniques...— extraordinàries, per a qualsevol funció artística, essent una de les sales de concerts més importants i completes de tota Espanya i, tal vegada, d'Europa.

Entre els autors illencs citarem els mallorquins Vicenç Cuyàs i Borel (1816-1839) i Francesc Porcell i Guardia (1813-1881), els quals, encara que nascuts fortuïtament a Ciutat, visqueren i desenvoluparen llurs activitats a la Península i moriren a Barcelona. El P. Joan Aulí i Caldentey (1796-1869) i els menorquins Mns. Jaume Alaguer (1785-1824), Onofre Reixach i Marquès (1793-1868) i Benet Andreu i Pons (1803-1881), tots ells exceptuant els dos primers, més coneguts per la seva música religiosa. Com a cantants hi figuren l'esmentat Porcell, que endemés de compositor fou tenor famós (lo mateix que la seva esposa, la soprà Mas Porcell); Juanita Salgado, que neix a Barcelona, l'any 1758 i mor a Palma; el P. Domingo Guzmà i Quetglas (1798-1846) —dominic com Aulí—, Albina Stella i Rosalina Eckerlin, "campiones", respectivament dels bàndols absolutista i lliberal els anys 1826 i 1827, els germans Francesca i Francesc Frontera de Valldemossa (1807-1891) i ja al nostre segle els baixos: Anto-

ni Riera, Francesc Mateu i Nicolas "Uetam" (1848-1913), Miquel Riera i Sureda (1860-1939), Joaquín Sastre i Vanrell (1861-1955), Joan Ordinas i Tous (1839-1899), Mateu Barceló i Moll Adolf Piña i Forteza, i altres...; tenors: Joan Bou i Roig (1849-1901) Jaume Sabater i Oliver (1842-1909), Bartomeu Massanet i Nadal (1856-1911), Joan Nadal i Martínez (1881-1961), Didac Minjo i Carreras, Julià Brunet, Josep de Juan Modejar, Joan Daviu i Romaguera, Jaume Escales i Garau, Joaquín Ferrer, i altres...; Floquet, Macià Morro i Morro (1881-1957), Francesc Bosch i Bauzá, Joan Pons, i altres..., i en quant a les cantatrius tenim N'Antònia Aguiló, Catarina Fuster i Forteza i encara que no mallorquina hem de destacar l'esposa del famós director d'orquestra En Joan Goula i Soley (1843-1917), que passà uns anys a Mallorca, Na Dioníssia Fité (1847-1873). L'any 1979 neix a Ciutat l'associació mallorquina Amics de la Opera. També a dins aquest apartat i en una línia pràcticament nova de fer música, tenim el fenomen denominat de manera genèrica de la Nova Cançó, representada per una de les grans figures, Maria del Mar Bonet (1947), també hem d'assenyalar, entre altres, els cantautors: Madó Buades, Bonet de San Pedro (1917), Guillem d'Efack (1929), Biel Majoral... Entre els cantants actuals tenim el famós Lorenzo Santamaria (Llorenç Horrach i Rosselló) (1945) i entre els molts de conjunts Los Valldemossa (1959).

LA MÚSICA I EL CANT DE L'ESGLÉSIA

A l'Arxiu Musical de la Seu de Mallorca trobam: un Matutinarium dels segles XIV i XV, un Graduale-Antiphonarium, també d'aquests mateixos segles i dos Cantorals més, de la mateixa epoca. A l'Arxiu Capitular: un Himnarium del segle XV, amb notació mesural, alternant amb la quadrada. A la Biblioteca Provincial: dos Cantorals del segle XIV, interessants per la "verbeta" trop o petites seqüències que conté. Al Museu Diocesà de Ciutat: un Antiphonarium procedent del Convent de la Concepció (desaparegut convent de Santa Margalida) de la primera meitat del segle XV amb el text i música de la Sibilla. El monjo cartoixà Benet Rosselló ens deixà el manuscrit Antiphonarium... (1607) i a la Biblioteca Balear de la Real n'hi ha un altre del monjo Arnau Campins (1778). A Manacor es trobà un opuscle manuscrit de *Canto Llano y Figurado*, original del prevere Mn. Francesc Oliver amb data de 1847. En cant gregorià tenim al recopilador agustí Ambrós Oliver i Rullàn (1799-1862) que nos deixà el *Graduale Romanum...*, editat a la impremta mallorquina: Viuda de Villalonga l'any 1862. Amb la promulgació del "Motu Propio" (1903) i el gran apogeu litúrgic promogut per bisbe Pere Joan Campins (1898-1915) creant la Comissió d'Art Sacre Musical (1905). Els Pares Franciscans de la TOR creen en 1906 una escola gratuïta de cant gregorià essent els iniciadors de dit cant a Mallorca i així ressurt el cant gregorià reformat destacant-se Mn.

Bartomeu Nigorra i Barceló (1891-1968). El canonge Mn. Andreu Caimari i Noguera (1917-1978) publicà el seu llibre: *Himnario Litúrgico* (Palma de Mallorca, 1944). El mestre de Capella de la Seu, Mn. Bernat Julià i Rosselló (1922) publicà *Cantos Religiosos* (Bilbao, 1955), recopilació de cants amb les lletres en: castellà, català i llatí; i *Villancicos. Inspirados en el folklore mallorquí* amb lletres de Mn. Baltasar Coll i Tomàs i editat per la Subcomissió Diocesana de Música, Palma de Mallorca 1968. Miquel Julià i Prohens (1927) després del Concili Vaticà II, amb la Comissió Diocesana de Litúrgia de Mallorca i amb la nostra llengua publicà en 1968 diferents fulletons ciclostil·lats per les celebracions litúrgiques i també el llibre *Nadal a Mallorca* (1968). El franciscà TOR P. Antoni Martorell i Miralles (1913) ens ha donat en la nostra música i llengua diverses publicacions per a totes les celebracions de l'Any Litúrgic: *Missa Fraternitat i joia* (Edicions de la Comissió de Litúrgia de Mallorca, 1969), *Missa Pau als homes* (idem, 1969, parts del propi), *Agape* (Comissions Bíblica i Litúrgica de Mallorca, 1972), *A la Taula del Pare* (idem, 1974), *Poble Peregrinant* (idem, 1977), *Himnari Litúrgic* (idem s. d.) i ara té en preparació *Celebrem el Senyor* (recull amb notació musical de totes les cançons originals seves). La Comissió Diocesana de Litúrgia de Mallorca i el Centre de Pastoral Litúrgica de Barcelona ens oferiren el *Cantoral de Missa Dominical* (Barcelona 1972) adaptat a les diòcesis de Mallorca i Eivissa. La Comissió Diocesana de Música de Mallorca publicà: *Cantoral religioso* (Barcelona 1977), i ara la nova Comissió pel Cant Litúrgic de la recentment creada Delegació Diocesana de Pregària i Celebració de la fe ens ofereix: *Cantoral Església de Mallorca* (Ciutat de Mallorca 1981). A Menorca l'any 1957 es publicà: *Himnario de la Diócesis de Menorca*.

Tant al teatre com a l'església es destaquen en el segle XIX els mestres: Joan Capó i Serra (1798-1860), Joaquín Sancho i Cañellas (1798-1886), Guillem Massot i Beltrán (1842-1900) i el català Joan Goula i Soley (1843-1917). El viatge de Chopin a l'illa de Mallorca (1838-1839) encara que es degué indirectament a Francesc Frontera de Valldemossa, desgraciadament no exercí damunt ella cap influència, encara que hi compongué 22 dels 24 preludis, *opus 28*. A la segona meitat del segle XIX destaquen com a compositors: Pere Miquel Marqués i Garcia (1843-1918), Andreu Torrens i Busquets (1845-1927) i el deixeble d'Eslava, Bartomeu Torres i Trías (1840-1903) amb els seus amics Josep Cañellas i Jaume (1845-19..) i Nicolau Bonnín i Piña (1879-1928). Contra les tendències dels tres darrers lluità Antoni Noguera i Balaguer (1858-1904), promovent enceses polèmiques. La línia marcada per aquest (prosèlit de Pedrell) ha estat seguida i ampliada en sentits molt diversos pels compositors actuals: Baltasar Samper i Marqués (1888-1963), Antoni Torrandell i Jaume (1881-1963), Andreu Gelabert i Cano (1873-1939), Joan Maria Thomàs i Sabater (1896-1966), Bartomeu Oliver i Martí (1895), Bartomeu Ballester i Montserrat (1900), Jaume Mas i Porcel (1909), **35**

Lleó Cardona (1911), Antoni Riera i Estarellas (1911), Antoni Martorell i Miralles (1913), Jaume Palou i Sabater (1922), Bernat Julià i Rosselló (1922), Romà Alís (1931), Antoni Mateu i Mulet (1933), Antoni Parera i Fons (1945)...

ELS INSTRUMENTISTES

Les Illes Balears han produït excel·lents instrumentistes, entre els pianistes citem el compositor i professor Pere Tintorer i Segarra (1814-1891), nascut ocasionalment a Ciutat; el professor Miquel Negre i Nadal (1884-1932); l'antic alumne de Na Clara Schuman, el compositor Miquel Caplloch i Rotger (1861-1935), els esmentats Torrandell i Mas Porcel, Josep Balaguer i Vallès (1869-1951), Josep Massot i Planas (1875-1943); els menorquins: Llorenç Galmés i Camps (1911), Leo Cardona (1911), Ramon Coll i Huguet (1935), Antón Aguiló... i mallorquins Llorenç Borràs de Riquer, Ignaci Furió, Joan Moll i Marquès (1936)...

El violinista del segle XIX Alexandre Alzamora emigrat polític l'any 1823, gran amic de Sor i d'Aguedo, es feu popular a Londres i París; Pere Seguí i Andreu (1860-1923). Com a guitarristes es distingeixen Bartomeu Calatayud i Cerdà (1883-1973), Joan Coll i Company (1916), Miquel Janer i Mora, Diego Blanco (1950), Gabriel Estarellas (1952)... No volem oblidar aquí els Concursos Internacionales de Guitarra Andrés Segovia celebrats aquests darrers anys a Ciutat de Mallorca.

Elies Gil i Torras ens ofereix el primer manual europeu de bateria pop *Ejercicios para la batería pop* (1979).

ELS ORGUES, ELS ORGUENERS I ELS ORGANISTES

L'orgue ha tengut a casa-nostre excel·lent tradició; amb Catalunya i el País Basc és el nostre un dels països que millors orgueners han produït. L'instrument més antic del qual tenim referències és el de l'Almudaina (1313). Cap a l'any 1334 el Capítol Catedralici comprà a P. Rosselló el primer orgue de la Seu de Mallorca. Entre 1478 i 1482 s'iniciaren subscripcions públiques per a la construcció de l'orgue gros que s'estrenà el dia dels Reis de 1497. Després de variades reformes i adicions en els segles XVII i XVIII, fou definitivament acabat per En Gabriel Thomàs en 1798, segons les millors normes clàssiques, però recentment ha sofert una reforma que, a canvi d'un "pedalier" i distints registres moderns, l'ha privat de la polida "cade-reta" deixant-lo desequilibrat. Mn. Joan Maria Thomàs l'inaugurà l'any 1926. Endemés d'aquest orgue són notables el de Santa Maria de Maó (Kiburz 1810), sense dubte el millor de les Balears, el de Santanyí (Bosch, antic orgue de Sant Domingo de Ciutat) i el de Sant Francesc de Ciutat (Bosch) ambdós mutilats, i el de la **36** Catedral d'Eivissa, destruït per la revolució de 1936.

Entre els organistes cal destacar: Joan Gaspar (1577), Jordà (1601), Joan Sastre († 1682), Rafel Tous i Massanet (1776-1816), Macià Jaume († 1776), Climent Amengual (1810), Miquel Tortell i Simó (1802-1868), compositor famós al seu temps, Joan Albertí i Arbona (1850-1916), Miquel Cardell i Thomàs (1855-1946), Bartomeu Vich i Bennassar (1863-1938), Joaquim Engrofiat i Estarellas (1867-1930), Melcior Massot i Planes (1870-1953), Rafel Cortès i Aguiló (1875-1932) i Bernat Salas i Seguí (1874-1932), el darrer i millor seguidor de la tradició local italianitzant que arranca del segle XVIII i que seguiren a Menorca els esmentats: Alaguer, Rexach, Joan Fluxà i Gelabert (1819-1890) i Damià Andreu i Sitges (1851-1935); i a Eivissa Joan Mayans Marí (1850-1932) i ja en el nostre segle hi ha que destacar els menorquins Joan Suñé i Sintes i els mallorquins Rafel Vich Bennasser (1893-1945), Joan Maria Thomàs i Sabater (1898-1966), Julià Samper i Marqués (1898-1979), Bartomeu Ballester i Montserrat (1900), Antoni Riera i Estarellas (1911), Bernat Julià i Rosselló (1922), Antoni Martorell i Miralles (1913), Jaume Palou i Sabater (1922), Antoni Matheu i Mulet (1933), Francesc Batle i Pons (1933), Bartomeu Veny i Vidal (1940), Vicens Juan i Rubí (1945)... En els nostres dies hi ha hagut un renaixement organístic, gràcies a les Setmanes Internacionals d'Orgue (1971), amb l'Orgue de la Parròquia de Santa Eulàlia de Palma (Alberdi) organitzades per la Comissió Diocesana de Música; les Setmanes d'Orgue Històric (1977) promogudes per la Comissió Diocesana d'Orgues Històrics i a Menorca els Festivals Internacionals de Música d'Orgue a Santa Maria de Maó (1974).

Més importants que els organistes han estat, en general, els orgueners de les Balears, començant pel mestre Esteve en el segle XV, Gaspar Roig (1561) i seguint amb els clàssics del XVII i XVIII: Pau Estada (1609) Jeroni Roig (1611-1638), N. Caimari (1677), Sebastià i Damià Caimari (1692), el franciscà Pere Genovard (1685), el dominic Vicenç Pizà (1676), Agustí Navarro (1730) i Pere Josep Bosch i Font (1789), per culminar en el nebot d'aquest darrer, el genial Jordi Bosch de Verí (1743-1810), el gran orguener del segle XVIII, constructor com no hi ha hagut ningú mai de qualitats i tècnica esplèndides. Obres seves són el de la Catedral de Sevilla, avui destruït, el del Palau d'Orient de Madrid i el de l'església parroquial de Santanyí, aquests darrers incomplets. N'hi havia un altre, el de la Basílica de Sant Francesc de Ciutat, que després fou transformat. Durant el segle XVIII ens trobam amb una peculiar manera de construir orgues, que és lo que l'orguener Jordi Bosch ensenyà. Obres d'aquests successors seus són: el de Sant Jeroni de Ciutat, el de Banyalbufar, el de Sant Domingo de Manacor, el del Convent de Pollença... Un gran deixeble d'en Bosch fou Gabriel Thomàs el qual ho fou aiximateix de Dominique Cavallé-Coll (1771-1862). Posteriorment sorgiren altres famílies mallorquines d'orgueners: la dels Caimari que construï l'orgue de Sant Nicolau, el del Socors, el de Sant Jaume i el de Santa Creu, tots ells a

Palma de Mallorca. Més tard hi hagué un tal Lluís Navarro —mestre orguener valencià— que encara que no fos nat a Mallorca, s'hi establí i construí, entre d'altres, els de Porreres, Santa Maria del Camí, Felanitx..., i més recentment, finals del segle XIX, Antoni Portell i Fullana que es dedicà a construir orgues més petits per a les esglésies mes modestes. Així, els d'Artà, Estellencs, Deià, Puigpunyent... I darrerament, ja en el segle XX, Cardell, amb la seva obra més característica. l'orgue de Sant Felip Nerí de Ciutat. Aquests darrers anys i gràcies a l'Associació Jordi Bosch d'Amics de l'Orgue (1970) i a la Comissió Diocesana d'Orgues de Mallorca (1977) ha estat restaurats per Gerhard Grenzing alguns d'aquests orgues: el de Sant Jeroni de Ciutat, el de Fornalutx (1584), el del Convent de Manacor... Els orgues històrics mallorquins són més de quaranta i són un dels tresors més valuosos de Mallorca. Desgraciadament, gairabé oblidat i lamentablement permaneixen callats. Podem dir que les Balears és una terra d'orgues, organistes i orgueners.

EL CANT CORAL

Una altre element artístic que igualment compta a les Balears amb prestigiosa tradició és el cant coral. Endemés de antiquíssima escola de cant de la Seu de Mallorca, de l'Escolania de Blavets de Lluc i de la Real Capella de l'Almudàina, hem de mencionar que en el segle XVIII existien cors importants a alguns dels Convents de Ciutat i a principis del segle XIX pogueren donar-se audicions d'obres com a La Creació de Haydn (1829), i el Rèquiem de Mozart (1823). El Círculo Mallorquí i altres societats d'aquesta època tengueren notables cors. L'any 1870 Goula fundà l'Orfeó Republicà. Mn. Antoni J. Pont, Noguera i Miquel Amer i Servera fundaren cap a l'any 1897 la Capella de Manacor. A. Gelabert l'Orfeó Mallorquí, l'any 1899; Mn. Miquel Tortell, devers l'any 1903, la Capella Tortell de Muro; l'any 1904 Mn. Antoni J. Pont la Nova Capella de La Catedral; Capella de Santa Cecília (1905) i la Schola Cantorum del Seminari (1909). L'any 1932, Mn. Joan Maria Thomàs i Sabater creava la Capella Clàssica, entitat que ha recollit i estilitzat l'herència de la capella de Noguera i Pont. Altres menys importants són la Coral Femenina de Santa Cecília (filial de la Capella Clàssica) a Lluçmajor, L'Harpa d'Inca (1920), l'Orfeó de la Protectora (1900), Orfeó Maonés (1900), Orfeó del Cercle Recreatiu de Felanitx (1917), Orfeó Aulí de Felanitx (1921), Orfeó de Sineu (1923), Capella Davídica de Ciutadella (1944), Capella Assumpta de Maó (1950?), Capella de Santa Eulàlia de Alaior (1950?), Massa Coral de Binissalem (1949), Capella Teatina i Coral Pare Aulí de Felanitx (1949), Capella Oratoriana de Palma (1947), Coral Polifónica de Mallorca (1949), Coral Polifónica de Sóller (1958), Orfeó Municipal de Palma (1961). L'any 1966 Mn. Bernat Julià i Rosselló creà la Capella Mallorquina amb excantors de la desapareguda Capella Clàssica de Mallorca; altres corals posteriors són:

Coral Polifónica de Bunyola (1968), Coral Juniper Serra de Petra (1973), Coral l'Alba de Ciutat (1970), Antics Cantors (1971), Coral Sant Antoni de Maó (1978), Coral Santa Cecília d'Eivissa... Han resorgit als nostres dies les manifestacions de cant coral: Concert coral al Torrent de Pareis (1963), gràcies a la iniciativa i mecenatge del pintor català Coll i Bardalet; diades de Cant Coral (1973), Els Cors de Mallorca canten Nadal (1973) —cita anual a la Basílica de Sant Francesc de Ciutat—; Trobades de Corals Infants (1978); Caps de Setmana cantant a Can Tàpara (1976); Cursos de Música Coral i Pedagogia Musical a les Balears (1977)..., arribant a constituir l'any 1979 la Federació de Corals de Mallorca composta per les corals de Ciutat: L'Alba (1970), Sant Josep Obrer (1978), Es Taller (1979), Nins Cantors de Sant Francesc (1965), Capella Oratoriana (1947), Universitària (1977), Brotet de Romaní (1972), Cor del Conservatori (1979); i de la part forana: Bunyola (1968), Sóller (1977), Felanitx (1975), Sant Feliu de Llubí (1972), Sant Joan (1975), Calvià, Binissalem (1956), Tele-Club de Sineu (1965), Campos (1980), Fra Juníper Serra de Petra (1973), Capella de Manacor (1897), Escolania de Lluc d'Escorca (1531), Porreres (1977), i com a corals adherides: Coral Sant Antoni de Maó (1978).

L'EDUCACIÓ MUSICAL

El més antic dels establiments d'ensenyança és l'Escola Municipal de Música de Maó (1832). A Palma sabem que existiren en el segle XIX "Ocho Academias vocales" (1825), l'Asociació Musical i Constitució de la Societat Artística Musical (1879), Conservatori Balear de Música (1879), l'Escola Gratuïta de Música, l'Escola Clàssica de Piano i d'altres. A Pollença tenim l'any 1870 l'Academia **37**

Musical. A principis del segle XX Bartomeu Simó i Escarverino (1869-19..?) fundà el Montepio Músico Palmesano. L'any 1935 l'Estat creà l'actual Conservatori Oficial de Balears. Ciutadella té també una Acadèmia Municipal de Música (1940).

En el segle XVIII eren freqüents els concerts de cambra als palaus aristocràtics de Ciutat (Dietari del cronista Dr. Fiol). De 1828 a 1835, Aulí organitzava al Convent de Sant Domingo de Palma (destruït l'any 1837) audicions íntimes de Haydn i Mozart. Cap a 1850 el Casino Balear i posteriorment el Cercle Mallorquí celebraven grans concerts vocals i instrumentals. La Secció Filharmònica del "Círculo" fou reorganitzada l'any 1880. L'any següent es fundava la Sala Mozart, i més tard el Saló Beethoven (1896), a on Noguera formava amb Joan Alcover, Sants Oliver, Alomar i d'altres la romàntica confraria Schumanniana dels Davidsbündler. L'any 1904 el Saló Beethoven es convertí en la Societat de Concerts a la qual succeí la Societat Filarmònica fusionada l'any 1924 amb l'Associació de Cultura Musical (1929). També aquest mateix any tenim la sala "Domus Artis". L'any 1926, el fundador de la Capella Clàssica de Mallorca, creà l'Associació Bach per a la Música antiga i contemporània i el 1930 el Comité pro Chopin, organitzador dels grans festivals de Palma i Valldemossa. L'any 1940 Bartomeu Oliver i Martín organitzà la Orquesta Filarmònica de Palma de Mallorca. L'any 1941 s'ha iniciat una Sociedad Filarmònica Balear per a sostenir l'orquestra de cambra (director Bartomeu Oliver i Martín), el Conservatori té també una altra orquestra (director Josep Segura), i totes aquestes entitats a més del Cercle de Belles Arts (1947) i les empreses particulars, organitzaven importants concerts. A Maó existí una delegació de la Cultura i també el Grup Filarmònic del Ateneu creat l'any 1916. L'any 1946 tenim la Orquestra Sinfònica de Mallorca. En 1956 es fundà la delegació de Juventuts Musicals de Palma, de Sóller (1966) i de Pollença (1966), de Ciutadella (1958) i de Maó (1958). El costum europeu de celebrar concerts sacres dins les esglésies era freqüent a Ciutat i a Maó (oratoris i recitals d'orgue), especialment per als estrangers residents a les Illes. Aquesta darrera dècada, com ja hem anotat, ha proliferat els concerts d'orgue tant a les ciutats com als pobles. Amb ocasió del primer centenari de la mort de Chopin se celebrà a Palma una memorable Setmana Musical del dia 17 al 23 d'octubre de 1949, en la que hi prenien part els pianistes Nikita Magaloff, Leopoldo Querol i Josep Cubiles; la Capella Clàssica i la Orquestra Sinfònica de Mallorca amb els seus directors Joan Maria Thomàs i Ekitai Ahn, respectivament, entre d'altres elements. I ja als nostres dies, és deure nostre anotar l'aconteixament històric musical que visquem amb motiu de la inauguració de l'Auditorium de Palma (1969) amb la Filharmònica de Berlín amb Von Karajan i desfilar des de llavors les millors orquestres del món: la de Viena amb Carl Bonn, la Nacional de París, la Nacional d'Hongria, la de Los Angeles amb Subin Metha, la Nacional de

38 Moscú, la Nacional de Leningrado... Les millors compa-

nyies operístiques del món: la de Sofia en la seva totalitat, l'Opera de Graz, la Casa Operística de Varna, la de Rylleka (Iugoslàvia)... Els grans ballets mundials: el Ballet complet i la orquestra de Kirov, el Moiseiev, el Brioska, el de Ucraïna, el de Georgia, el ballet de Los Angeles, el de Londres amb Marco Fontaine..., L'Orquestra d'instruments popular de Moscú..., essent avui per avui el nostre Auditorium "la Catedral de la Música" gràcies al seu creador Marc Ferragut i Fluxà (1901-1981). A Pollença als Festivals de Música i amb la col·laboració d'En Marc Ferragut i Fluxà nasqué la Internacional Summer Music Academy (1970). L'any 1971 Joventuts Musicals organitzà al Claustre de Sant Francesc de Palma les Serenates d'Estiu i l'any següent a Menorca, les també Joventuts Musicals organitzà el Festival de Música d'Estiu. A Eivissa des de 1973 l'Associació Pitiusa de Amics de la Música organitzà el Festival Internacional de Música de Càmera d'Eivissa i Formentera, i l'any 1979 es fundà l'associació Pro-Música de les Pitiüses. L'any 1980 tenim al Saló Cultural de Sa Pobla el primer Encontre de Compositors. A Manacor desde 1976 tenim l'Orquestra de Càmera.

Entre els que s'han dedicat a la crítica musical hi ha que assenyalar, endemés d'alguns ja esmentats: Francesc Amengual i Abraham (18..?-1909), Miquel Amer i Servera (1847-1910), Miquel Binimelis i Quetglas (18..?-1925), Antoni Piña i Forteza, Rafel Forteza i Forteza (1904-1951), Pere Barceló i Oliver (1884-1969), Pere Deyà i Palerm, Lluís Aguiló de Cáceres, Antoni Agustín..., i d'altres.

EL FOLKLORE MUSICAL

El folklore musical de les Balears és molt ric i gràcies al seu aïllament es conserva amb bastant puresa. Les cançons de la pagesia constitueixen un dels aspectes més característics amb els seus ritmes d'extremada llibertat, difícils ornaments vocals, modalitats antigues i reminiscències orientals. A l'hora de la sega, batre, sembrar, podar, llaurar, tondre, de la recollida d'ametles, figues i olives, etc., el cant de la corresponent tonada és tan usual, que hi ha pagesos que no sabrien realitzar el seu treball prescindint de la tonada que l'ha d'acompanyar. Hi ha, fins i tot, determinades feines importants que després d'haver-les acabades, demanen l'organització de danses, per exemple, el "Ball des sequers" a Sencelles, Pollença, Sant Joan, Algaià, Montuïri; el "Bolero de sa neu" a Selva que se cantava i ballava quan baixaven de la Serra després de pensar la neu en els rústics i ben conservats dipòsits "Sa Casa de sa neu", on es conservava per a l'estiu; els "Boloros des vermar" a Binissalem i els "Balls de Matances" generals arreu de Mallorca. Són també molt típics a Mallorca el anomenats "Glossats", llargs i rústics tornejos poètics que duren, a vegades, tota la nit, en un incansable diàleg d'agudes inventives, fins que un dels dos glosaros es dona per vençut. A Menorca la paraula "glossat" té una altra significació, corresponent a una dansa de

ritme binari. A Eivissa, les cançons camperoles es redueixen generalment a llargs recitats (de perfecta filiació àrabica) amb una ràpida inflexió a la darrera síl·laba dels versos pars. Van acompanyades amb el tamboret marcant suauement el ritme de la cançó. A Mallorca són també molt típics i d'intens colorit les cançons de "ximbomba" que se canten per devers Es Carnaval. Per la Quaresma, després de la moxiganga de la victòria del peixater sobre el carnicer, que se celebrava fa anys, se suprimien danses i cants fins al dissabte de Glòria, que començaven a entonar-se les cançons de "Deixem lo dol" (corresponents a les "caramelles" catalanes) a l'hora de fer-se les col·lectes de les "panades". Les cançons de Nadal no són tan abundants com a Catalunya: lo més interessant és la supervivència a Mallorca del Cant de la Sibillà abans esmentat. A Eivissa, els "Goigs" de Nadal s'anomenen "caramelles", i van acompanyades amb el tamboret, la flauta, les castanyetes i l'"espasi" (fulla d'espasi copejada amb una vareta d'acer). Els "Romanços" i "Codolades" s'ha conservat quasi amb tota la seva força i frescura medieval, en versions distintes, encara que corresponents a les catalanes. Eren aiximateix impressionants les "cançons de mort" que se cantaven a Mallorca durant els enterraments, alternant amb els gemecs de les planyívoles i la salmòdia funerària del clergat. Els "Vou-veri-vou" (cançons de bressol) són característiques i d'incomparable dolcesa.

Les danses més escampades són els "Boleros" (Boles, Bolero de l'Amor, Bolero vell, etc.). Se ballen cerimoniosament i, a les festes patronals, constitueixen la nota culminant. El "Parado de Valldemossa" (Bolero vell) se canta amb acompanyament de violins, guitarres, castanyetes, i triangle, i es caracteritza per la suavitat de les seves cadències amb un fort contrast amb el final bruscat que justifica el seu títol. La "Jota mallorquina" (variant de l'aragonesa) li segueix en popularitat, però són molts més típics i originals els "Copeos" i "Mateixes". A Menorca es balla també el Bolero, el Fandango i el "Glossat". Eivissa sols existeixen dues danses: la "llarga" i la "curta", així anomenades per la major o menor vivacitat del seu ritme, marcat amb el tamboret flauta i castanyetes. Interessants són els balls religiosos i "de figures" a Mallorca: els "Cossiers" d'Alaró, Algaida, Montuïri i Manacor, amb la "dama" i els "dimonis"; els "Cavallets" de Pollença i Felanitx; els "Moretons" de Manacor; les "Aguiles" i "Sant Joan Pelós" de Pollença; i "Sant Joan Pelut" de Sant Llorenç d'es Cardassar. Ballen, segons les circumstàncies a l'església, a les processons, a cases particulars o a Sa Plaça, i tenen per a cada cas particular repertori adequat, acompanyat amb la caramella i el tamboret. Les festes patronals conserven a molts de pobles la saba arcaica amb les seves "danses" i "corregudes", que també tenen la seva música pròpia, ordinàriament executada per les "xirimies", el tamboret i la caramella. Hi ha pobles que ofereixen trets especials. Artà conserva el seu antiquíssim "Balls de la cisterna" a la festa de la Mare de Déu de San Salvador i les seves cançons i danses de dimonis a la

de Sant Antoni; Pollença: la comitiva de "L'Ajuntament Nova" i "L'ajuntament Vella", "L'Hirmosa" i "Les Porqueres" a les festes de la "Patrona"; Sóller a les de la "Victòria" (sobre els pirates argelins) l'evocació de "Ses valentes dones de Ca'n Tamany", Andratx, finalment commemora una victòria semblant amb la seva típica processó de La Mare de Déu dels Angels. A Menorca, més que les festes de Gràcia, que han perdut caràcter típic, és molt interessant la de Sant Joan de Ciutadella, amb el seu "Caragol", el seu "Ti-ru-ri-ru", el "Pregó", "Sa Capellana"... A les festes d'Eivissa s'executa a la missa major amb la caramella, la "Sonada d'alçar Déu". A totes aquestes festes, especialment a Mallorca, han tornat introduir-se les boniques vestimentes femenines amb el finíssim "rebosillo", el "gipó" i les "gonelles". La Capella Clàssica adoptà l'any 1933 aquestes vestimentes, les quals contribuï a estendre considerablement l'Associació d'Amics de l'Art Popular fundada a Ciutat de Mallorca pel folklorista Antoni Mulet i Gomila (1887-1966), la qual han seguit molts altres dançants populars de diferents pobles: Parado de Valldemossa (1925), Aires de Muntanya de Selva (1930), Agrupació Típica de Bunyola (1931-1948), Grupo de Marratxí, Parado i Alegría pagesa de Génova, Brot de taronger, Aires Sollerics de Sóller (1969), Revetla de Santa Bàrbara de Bunyola (1948), Revetla de Son Servera... A Menorca: Grup Folkloric de Mao (1949) i a Eivissa: Sa Colla de Portmany. Aquests darrers anys hem tengut un renaixement folklòric creant-se a moltes de viles Escoles Municipals de Música i Danses i fomentant les Diades de Balls Mallorquins (1977). En la IV Trobada de Balls Mallorquins (1980) han participat: Card en Festa i Escola Card, de Sant Llorenç; Aplec de Gabellins, de Capdepera; Estol del Cocó, de Lloseta; Aliorna, de Ciutat; Escola de Balls, de Bunyola, Escola de Balls, de Son Servera; Aires de Montisón, de Porreres; Rondalla d'es Pla, de Petra; Aires de Pagesia i Escola de Balls del Centre Cultural, de Sant Joan; Aires Gabellins, de Capdepera; Escola de Balls Mallorquins, d'Alcudia; Artà balla i canta; Revetla d'Algebelí, de Muro; Aires Sollerics; Aires des Plà de Marratxí; S'Estol des Gericó i Escola de Balls de Felanitx; L'Esbart Pollencí; Agrupació de Maria de la Salut; Grup de Ball folklòric de S'Indioteria, de Ciutat; i Agrupació d'es Tele-club, de Sineu. Des de 1980 tenim la Mostra Internacional Folklorica de Sóller. Entre els qui s'han dedicat a l'estudi del folklore balear s'han de mencionar els músics: F. Pedrell, A. Noguera, B. Simó, B. Samper, A. Pont, J. Massot, J. M.ª Thomàs, J. M.ª Taltavull, B. Mir Pons, T. Estaràs, B. Calatayud, L. Morey, M. Colom, L. Galmés, A. Riera, A. Martorell, G. Camps, B. Bibiloni, D. Mercadal, M. Julià, T. Artigues..., i els escriptors: Arxiduc Ll. Salvador, J. A. Prohens, A. M.ª Alcover, M. Aguiló, I. Macabich, A. Mulet, P. Ferrer, M. Ferrà, R. Morey, L. Pascual, A. Pons, G. Cortés, A. Pol, F. de B. Moll, J. Amades, A. Estarellas, P. L. Cortés, A. Galmés, A. Ferrer, B. Piña, R. Ginard, B. Ensenyat, L. Moreu, L. Ripoll, L. Fàbregas, J. Miralles, B. Coll, P. Llabrés, G. Llompart, M. Pons, C. Aguiló.